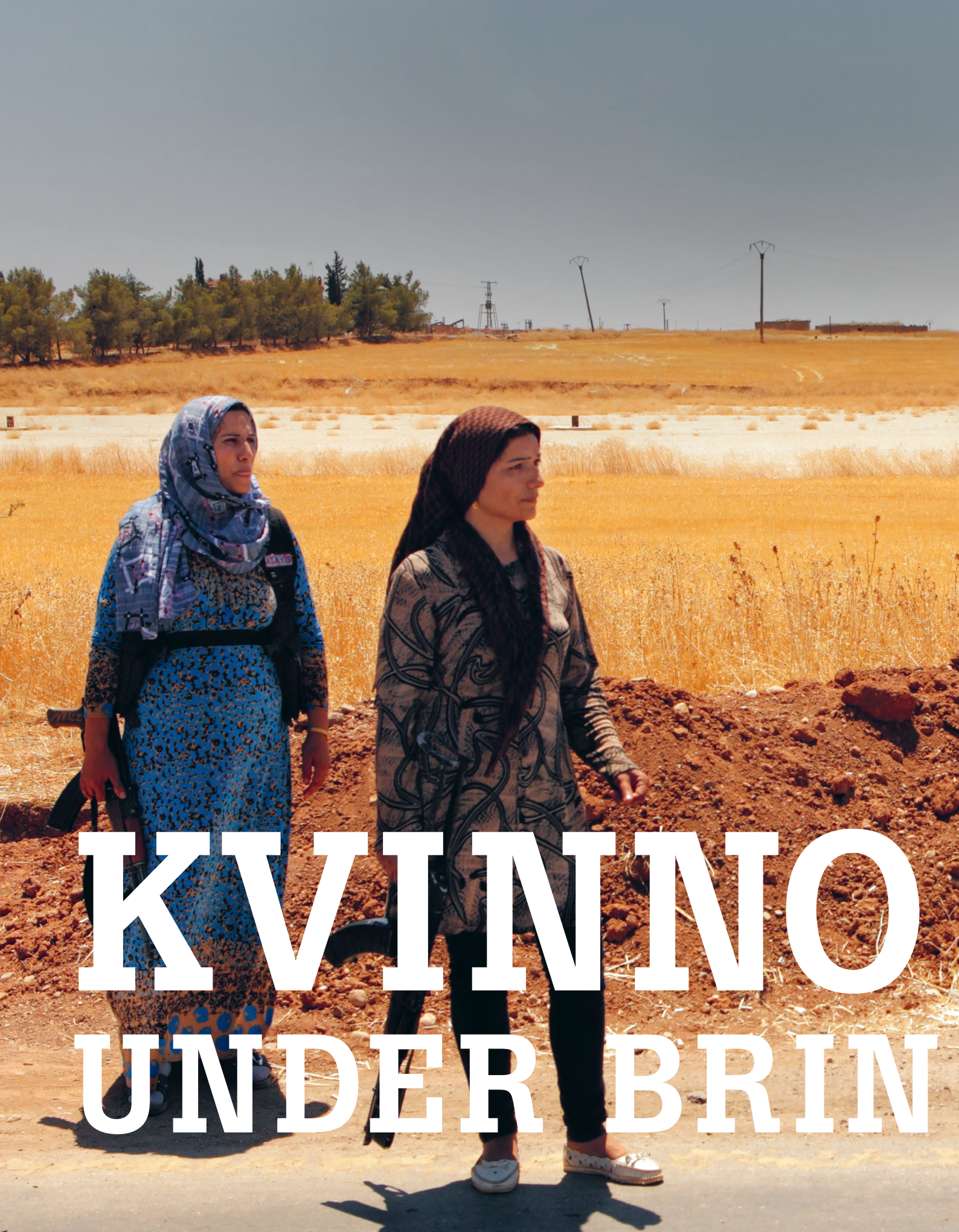

KVINNO UNDER BRIN

I skuggan av Syriens fyraåriga sönderfall har kurderna byggt upp ett helt nytt samhälle. Revolutionen i Rojava har stärkt kvinnors ställning, lagstiftat om jämställdhet och organiserar genusstudier för alla offentliganställda. Är det början på ett nytt Mellanöstern?

TEXT: JOAKIM MEDIN FOTO: JOAKIM MEDIN & THORKIL ROTHE

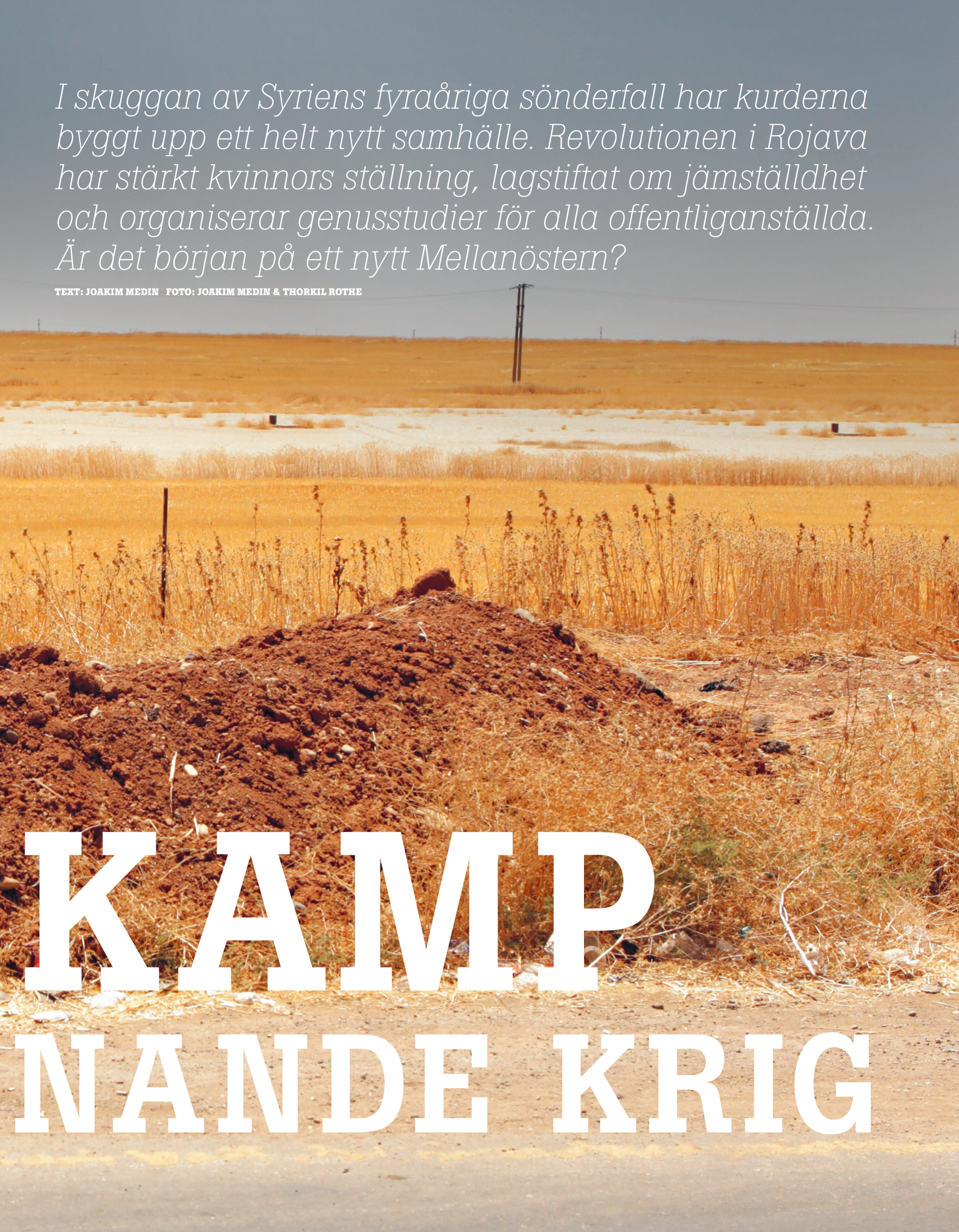

KAMP NANDE KRIG

HELIN MURAD HAR lutat sin Kalashnikov mot väggen och spolar av patrullbilen med en vattenslang. Det regnade i Qamishlo under gårdagen så bilen behöver bli ren från lerstänk. Tvättsvamp och såpa hämtas till däcken, och hon har knutit en kurdisk scarf runt huvudet för att inte doppa sin långa fläta i smutsvattnet.

DET SKULLE KUNNA vara en helt vanlig scen i många länder, om det inte vore för att vi står utanför polisstationen hos en helt kvinnlig poliskår. Dessutom mitt i det blodiga inbördeskriget i Syrien, och med de kvinnoförtryckande extremisterna i Islamiska staten (IS) bara två-tre mil härifrån.

– Jag gillar kraften de representerar, och vad de gör. Det här stärker kvinnor och det betyder något helt nytt för mig, säger 18-åriga Dalal Ahmad, när hon berättar varför även hon anslutit sig till Asayish Jîn, Kvinnopolisen.

DE BEVÄPNADE KURDISKA kvinnorna i Rojava, norra Syrien, blev världskända efter att IS attackerade staden Kobane hösten 2014. Stadsborna kämpade envist emot, och kunde efter månader av belägring och gatustrider till sist driva iväg inkräktarna. I den intensiva

Asayish fin, kvinnopolisen, är en helt kvinnlig poliskår som hålls separat från män för att minska patriarkal påverkan.

globala rapporteringen hade de uniformerade kämparna i Kvinnornas försvarsenheter (YPJ) då blivit en lika stark symbol för IS-motstånd och förändrade könsroller, som de redan länge varit för kurder.

Men här i Rojava, en bit ifrån krigsfronten, har betydligt fler förändringar än så ägt rum.

– Allt det du ser i praktiken kommer från rörelsens teori. Efter revolutionen har vi gjort verklighet av våra idéer. Rojavas kvinnor har kämpat för sin frihet och vunnit den, säger Chnar Saleh, som ingår i ledningen för den stora kvinnoorganisationen Yekitiya Star.

– Vi hämtar vårt namn från den gamla gudinnan Ishtar. I forntiden dyrkades kvinnan som gud, men sedan togs samhället över av det patriarkala systemet. Kvinnor miste inflytande över ekonomi och liv, och det är efter det vi fått krig, förtryckande religion, nationalism, miljöförstöring och kapitalism, menar Chnar Saleh.

EN STUDIECIRKEL HAR just avslutats i organisationens lokaler i Qamishlo. Ett 20-tal deltagare i alla åldrar, med och utan slöja, har talat om manliga härskartekniker och möjliga lösningar.

Yekitiya Star bildades 2005 för att genom gräsrotsarbete kämpa för kvinnors rättigheter i Syrien. Men snart blev den också en front för en bredare kamp för kurdiska rättigheter i landet. 2004 hade kurderna i Qamishlo rest sig i stora protester mot Assadregimens förtryck, som brutalt slogs ner och övergick i svåra förföljelser. Regimen var dock något mindre benägen att arrestera kvinnor än män, som organiserade sig politiskt. Kurdernas öppna kamp mot regimen kom ofta att ledas av kvinnor.

ROJAVAS REVOLUTION, som Chnar Saleh talar om, inleddes i juli 2012 vid sidan av den större syriska revolutionen. Ett år in i inbördeskriget drog regimen tillbaka sina militära styrkor från kurdernas områden, för att sätta in dem på annat håll. Den kurdiska progressiva rörelsen tog då snabbt över hela samhällsmakten och i januari 2014 utropades självstyre i tre områden kallade kantoner, under förbundsnamnet Rojava. Här pågår sedan snart tre år tillbaka stora sociala förändringsprocesser – och Yekitiya Star har fått möjlighet att omstöpa regionen åt ett feministiskt håll.

– Vi hämtar vårt namn från den gamla gudinnan Ishtar. I forntiden dyrkades kvinnan som gud, men sedan togs samhället över av det patriarkala systemet. Kvinnor miste inflytande över ekonomi och liv, och det är efter det vi fått krig, förtryckande religion, nationalism, miljöförstöring och kapitalism, menar Chnar Saleh.

– Syftet med den här akademin är att bryta mäns kontroll över kvinnor, och att bygga ett nytt demokratiskt samhälle med fria kvinnor. Inte bara i Rojava, utan i hela Mellanöstern, säger Dorşin Akaf som ansvarar för utbildningen.

Möte på kvartersnivå i en komin, i Rojavas nya grässrotsstruktur där många kvinnor engagerat sig.

KVINNORÖRELSENS MÅL ÄR att bygga ett jämställt samhälle baserat på det ursprungliga naturtillståndet istället. Det viktigaste inslaget i revolutionen har därför varit att realisera feministiska idéer så brett som möjligt, och att särskilt engagera kvinnor i utvecklingen.

För den som besöker de tre kantonerna ser framstegen idag redan ut att vara jättelika, i en del av världen där kvinnor annars sällan har en stark ställning. Asayish Jîn patrullerar sina gator och bemannar checkpoints. Polisstyrkan är medvetet separatistisk från män, för att låta dem utvecklas så fria som möjligt från patriarkal påverkan. Alla de organ som bygger upp kantonernas nya politiska administrationer måste enligt Rojavas nya konstitution ha ett delat ordförandeskap, med en man och en kvinna. Och i samma organ, i kommunstyrelser och parlament måste minst 40 procent av alla ledamöter vara kvinnor, genom inkvotering. Könsfördelningen stämmer bra när jag kommer på studiebesök och räknar efter.

MEN ARBETET STANNAR inte där. Jag reser vidare till Rumeilan, ett hjärta i den syriska oljeindustrin innan kriget. I ett gated community som tidigare kontrollerades av regimens oljeingenjörer har kvinnorörelsen konfiskerat ett stort hus, och förvandlat det till Akademiya Ramanê a Star – Stars kunskapsakademi. Sedan 2012 ges här tre veckor långa kurser åt 35–40 deltagare i taget, året runt.

– Syftet med den här akademin är att bryta mäns kontroll över kvinnor, och att bygga ett nytt demokratiskt samhälle med fria kvinnor. Inte bara i Rojava, utan i hela Mellanöstern, säger Dorşin Akaf som ansvarar för utbildningen.

HON VISAR UPP lokalerna. De kollektiva sovrummen med våningssängar där deltagare kan sova över, matsalen och klassrum. På väggarna hänger porträtt av både internationella och kurdiska feministiska revolutionärer, av dansande gerillakrigare med långa flätor.

Under kursen intensivstuderar deltagarna breda ämnen. Hegel, Foucalt och andra filosofer, demokratiteori, samhällshistoria, rättigheter, assimileringspolitik och betydelsen av språkbruk. Allting knyts samman med jîneologi, det helt egna kurdiska begreppet för läran om kvinnor. En genusvetenskap som den kurdiska progressiva rörelsen utmejslat i bergen, underjordiskt, långt innan den öppet kunde ta plats i akademier, och som fokuserar på kvinnohistoria, sexism, kvinnors historiska problem och lösningar.

DET KANSKE MEST intressanta är att alla dessa genusstudier nu blivit obligatorisk utbildning för de som jobbar offenligt, inom både säkerhet och samhällsstyre.

– Samtliga måste genomgå kursen, här eller hos våra filialer. Försvarsstyrkorna, Asayish, trafikpoliser, kommunråd, ministrar och andra i administrationen. Till och med chaufförerna som kör dem! säger Dorşin Akaf.

Målet är redan uttalat: att stegvis förändra samhällets mentalitet bort från det patriarkala systemet, till att omfamna kvinnligt avancemang och jämställdhet. Det är en lika massiv utbildningsinsats som det är ett massivt feministiskt samhällsprojekt. Men varifrån har allt detta kommit?

BAKOM UTVECKLINGEN I Rojava står inte bara en tioårig kvinnoorganisation, utan en mycket välorganiserad, kurdisk progressiv rörelse som haft decennier på sig att förbereda vad som nu sker. Den ideologiske upphovsmannen hänger som tavla hos Akademiya Ramanê a Star, är avbildad i en kalender hos Yekitiya Star, och syns på många skyltar och banderoller i kantonen.

ABDULLAH "APO" ÖCALAN bildade det socialistiska Kurdistans Arbetarparti (PKK) 1978 för att kämpa för ett självständigt hemland, mot

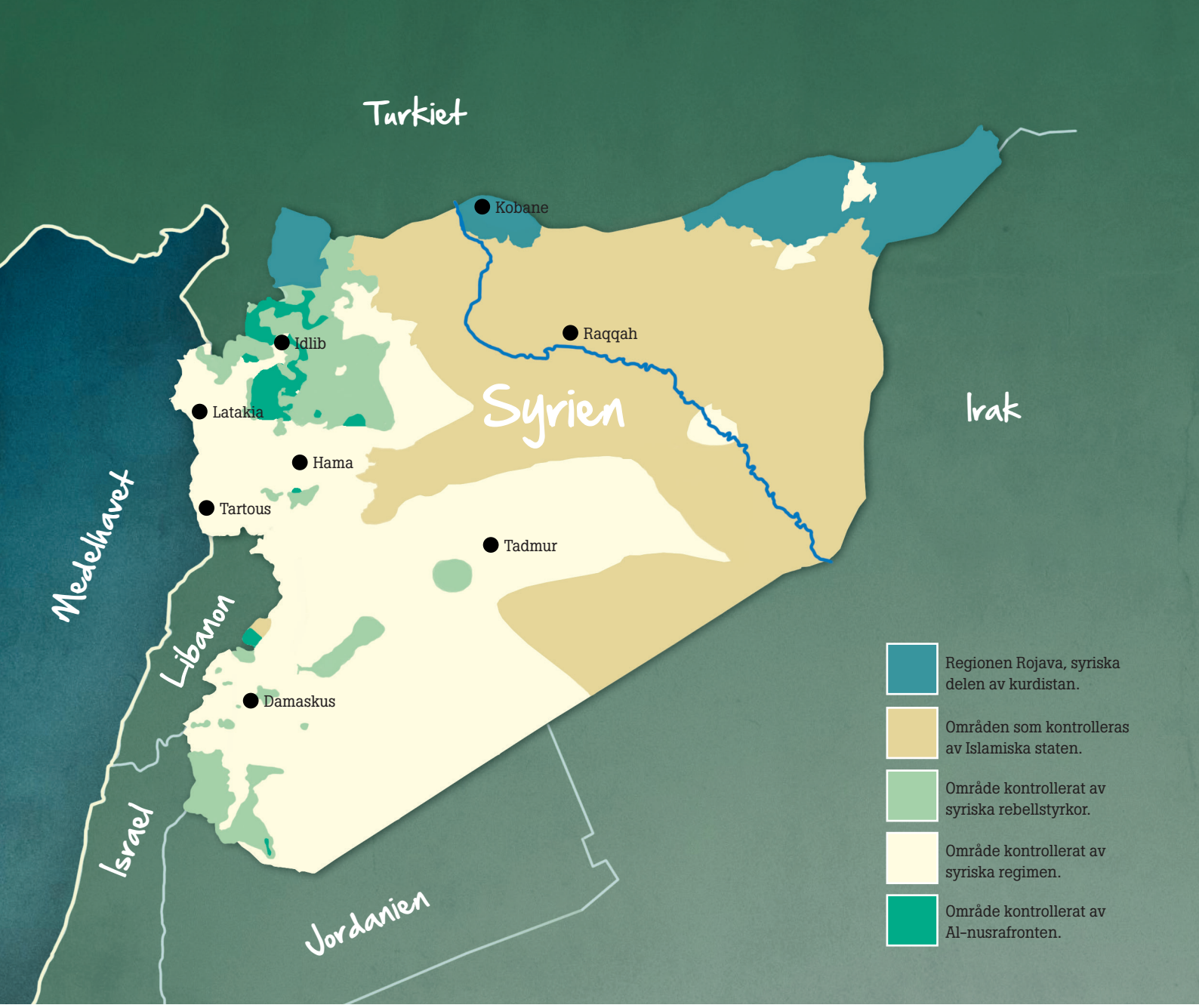

den turkiska staten som förvägrat kurderna kulturella, demokratiska rättigheter i snart hundra år. Senare har målet övergått till autonomi och demokratiska rättigheter, men fortfarande pågår den konflikt mellan Turkiet och PKK-gerillan som började 1984.

SEDAN TIDIGA DAGAR har feminism och kvinnokamp utgjort en central del av Öcalans visioner. Den kurdiska rörelsen har därför särskilt lyckas mobilisera ett stort kvinnligt stöd, och Rojavas system med ett delat ledarskap, separatistiska kvinnostyrkor och annat är direkt kopierat från samma rörelse – samt från PKK:s struktur.

– Allt det här kommer från Öcalans ideologi. Som han själv sagt, bara med fria kvinnor kan vi bygga ett fritt samhälle, menar Chnar Saleh.

Kopplingen till Öcalan är inte okontroversiell, inte minst på grund av den terrorstämpling västvärlden satt på hans PKK, på grund av vänskap med Turkiet och kurdernas väpnade kamp mot samma stat. Kopplingen är också känslig för den svenska socialdemokratin. PKK fick tidigt misstankar på sig för mordet på Olof Palme, och även om spåret var falskt och bara ledde till den skandalösa "Ebbe Carlsson-affären" och justitieminister Leijons (s) avgång, verkar den kurdiska rörelsen ha fått en långvarigt negativ stämpel i många svenskars mentalitet.

MEN OAVSETT KONTROVERSER står det klart att det är Öcalans ideologi som direkt legat bakom de stora samhällsförändringar som nu äger rum i Rojava, mitt i det syriska infernot, både vad gäller feministisk praktik och andra inslag. Det är en utveckling som plötsligt uppmärksammats och hyllats stort – även i västvärlden – i skuggan av Kobanes drama. Att tankarna redan varit en del av den kurdiska rörelsen i dryga 30 år förklarar också varför så många män varit så mottagliga för dessa idéer.

DET ÄR SEN eftermiddag i stadsdelen Hilaliya, Qamishlo, och ett gäng grannar från samma kvarter har samlats på en liten bakgård. Plaststolar ställs fram i en fyrkant, och alla sätter sig ner för att prata. Det är

"Målet är redan uttalat: att stegvis förändra samhällets mentalitet bort från det patriarkala systemet, till att omfamna kvinnligt avancemang och jämställdhet. Det är en lika massiv utbildningsinsats som det är ett massivt feministiskt samhällsprojekt. Men varifrån har allt detta kommit?"

ett möte för en av stadsdelens elva komin, den enhet som ligger näst längst ner i den nya gräsrotsstruktur som etablerats i Rojava. Från varje komin förs kritik eller förslag på ändringar uppåt i en kedja, via Folkets hus till kommunrådet, och slutligen till kantonens ministrar. Ett sådant system är tänkt att vara relativt horisontalt, deltagande och problemlösande. Just idag diskuteras bland annat avsaknaden av ett bageri i kvarteret, och det är dubbelt så många kvinnor som män som kommit för att diskutera.

– Självklart, revolutionen är ju en kvinnorevolution. Nu kan vi göra mycket mer arbete och se vilket ansvar vi kan ta för samhället, säger Arzo Tammo, en medelålders kvinna med kurdisk bandana.

Hon bär en knapp med Abdullah Öcalan på sin kavaj. Varje komin är i sin tur uppbyggd av olika underkommittér och Arzo Tammo är ansvarig för den lokala utbildningskommittén. Det betyder att hon ständigt arrangerar utbildningar och diskussioner om kvinnors rättigheter och sociala situation i sitt kvarter, som inte är obligatoriska att besöka men likväl lockar folk.

VID SIDAN AV mig sitter Chapal, kring 50 år och en av tio män som är här idag.

– Walla, jag är glad över det här. Jag tror på jämställdhet och på att vi inte ska kontrollera kvinnor, eller kvinnor kontrollera oss. Vårt system är kanske konstigt för Mellanöstern men inte så konstigt för många kurder.

Att det inte är fler män på plats visar dock kanske att långt ifrån alla ännu köpt de nya given, varken i organiseringsformat eller vad gäller de nya kvinnorollerna.

KVINNORÖRELSEN I ROJAVA

Rojavas dominerande kvinnoorganisation heter Yekitiya Star och bildades 2005. Den finns i alla tre kantoner, har öppnat ett flertal kvinnohus och akademier, och medlemmar frivilligvaktar ibland också vid checkpoints.
Mala Jîn (Kvinnornas hus) fungerar som studie– och aktivistplatser, och kriscenter för utsatta kvinnor. Mala Jîn och kantonernas kvinnoministerier delar på ansvaret för att hjälpa kvinnor med svårigheter.
I alla tre kantoner finns centrala akademier och en mängd filialer för genusstudier, dit både intresserade söker sig och många offentliganställda måste genomgå utbildning.
Yekitiya Star ger ut två feministiska magasin, Asoya Jinê på kurdiska och Dengê Jiyanê på arabiska.
I den största kantonen arbetar också organisationen Sarah Against Violence, som dokumenterar och för statistik över våld mot kvinnor, samt försöker intervenera när kvinnor far illa.
Assyriska kvinnor är organiserade i det Syrianska kvinnoförbundet, som mobiliserar egna medlemmar och har ett samarbete med den kurdiska motsvarigheten.

REVOLUTIONEN I SYRIEN

Revolutionen inleddes i mars 2013 med stora, folkliga protester mot förtryck och korruption hos diktaturen, som en del av den arabiska våren.
Assadregimen som styrt Syrien i 45 år slog ner protesterna, vilket ledde till väpnat motstånd från ett stort antal rebellgrupper – löst förenade som den Fria Syriska Armén.
Utländska intressen blandade sig tidigt i den växande konflikten, som kom att följa religiösa och etniska linjer vid sidan av kampen mot regimen.
Den extrema salafistgruppen Islamiska staten (IS) expanderade i Syrien från 2013, och förenade konflikten med äldre våldsamheter i Irak.
Våren 2015 är de största aktörerna på marken Assadregimen, de autonoma kurderna i Rojava, och IS som utropat ett eget kalifat. I september 2014 gick USA och deras koalition in i Syrien för att flygbomba IS.
Två internationella fredskonferenser har arrangerats i Genève utan att nå resultat.
Runt fyra miljoner människor har idag flytt Syrien, huvudsakligen till grannländerna, och dubbelt så många blivit internflyktingar.

I EN ANNAN del av Qamishlo och i andra änden av den politiska strukturen, tar ministern för kvinnofrågor Amina Omar emot i sitt kontor. Det är inrymt i ett före detta hotell, och härifrån arbetar hon med sina två viceministrar, en kurd och en assyrier. Amina Omar menar att de redan kunnat skapa en hel del ny politik och regler, som kommer att förändra samhället. Flera gånger har politiken också varit baserad på förslag från olika komin.

– Ett är förslaget om skyddat boende för kvinnor, som flyr misshandel eller övergrepp från makar och familjer. Vi har elva sådana nu.

ANDRA EXEMPEL ÄR förslag om jobb åt äldre kvinnor, så nu har ett kooperativ öppnats i centrum där de kan syssla med hantverksarbete. I Terbespiye har ett projekt påbörjats där kvinnor utan inkomst kan lönearbeta kooperativt i jordbruk och inom mejeri.

MEST INTERNATIONELL UPPMÄRKSAMHET har det paket nya lagar fått, som kvinnoministeriet stiftade i november 2014 och som bland annat garanterade jämställdhet, lika lönesättning och kvinnlig arvsrätt, och kriminaliserade kvinnomisshandel, månggifte och giftemål med minderåriga. Syftet var det samma som alltid – lagarna ska skapa jämlikhet mellan könen i det nya samhället – och de sågs också som en tydlig pik mot IS och deras barbariska förtryck och förslavande av kvinnor.

MEN HUR MYCKET av det här är på riktigt, och inte bara kosmetiska förändringar? Hur reagerar det nya systemet i Rojava om någon bryter mot de nya lagarna? Försök till månggifte ger ett år i fängelse, och avsked ifall personen i fråga arbetar offentligt. En man ska ha försökt men stoppats, från att gifta sig med ännu en kvinna. En annan man sitter nu fängslad för att ha misshandlat sin fru, berättar viceminister Hiva Arabo.

– Men vi skapade inte lagarna för att tvinga dem på samhället. De är nya och vi försöker alltid förklara dem genom dialog och utbildning.

Det betyder att brott mot de nya kvinnolagarna säkert ännu slinker igenom, och revolutionen i Rojava har fortfarande några uppenbara svårigheter att lösa. Den vill värna och bevara områdenas mångkulturella prägel med olika folk och religioner, men riskerar samtidigt att hamna i allvarlig konflikt med konservativa element – som lika gärna kan säga att deras gamla sätt och könsroller är deras egen kultur.

Inte desto mindre kan konsekvenserna för Mellanöstern bli betydande, om det mitt i regionen finns en ny samhällsbildning med starka inslag av feminism, jämlikhet och demokratiskt gräsrotsarbete. Ett sådant initiativ kan sprida sig till fler trakter, särskilt om de kurdiska styrkorna fortsätter att expandera på marken, på bekostnad av sina motståndare. Det handlar bara om att överleva trycket från både Assadregimen, från det reaktionära IS och från regimer i grannländerna, som knappast är intresserade av någon social revolution i trakten.

KVINNOMINISTER AMINA OMAR ger mig en broschyr om de nya lagarna när jag går. Den har översatts till nästan korrekt engelska – ett tecken på hur angelägna de är om att informera de få, men så smått ökande antal besökare som kommer hit.

– Vi kommer alltid att behöva fortsätta kämpa mot problem. Men det viktigaste för oss är att vi inte längre sitter stilla i våra hem. Det första steget har tagits. ♦

Priset för att rapportera

KLANK, SÅ STÄNGS järndörren bakom mig. Jag är inlåst ensam i ett pyttelitet rum utan belysning, har blivit fråntagen alla tillhörigheter, och måste ropa efter vakter för att bli tagen till en toalett. Men inte för ofta, då blir de sura. Min kurdiske översättare Sabri är inlåst i en cell med 26 andra män, och det heter att vi ska bli där bara några timmar.

ISTÄLLET BLIR DET en hel vecka i olika isoleringsceller, som fånge hos den syriska Assadregimen. Där blir jag vittne till fruktansvärd misshandel och tortyr av andra fångar, antingen utanför min egen cell eller som ångestfyllda, avlägsna vrål. Jag kräks och får diarré av det smutsiga kranvattnet. Med handbojor och ögonbindel på oss flygs jag och Sabri under falska namn från Qamishlo till Damaskus, och lämnas över till den syriska underrättelsetjänsten. Där följer tre dagar med ständiga och utdragna förhör, om mitt yrke som journalist, om mitt intresse för Syrien, om tidigare resmål i Mellanöstern. De misstänker mig för att vara spion åt den israeliska underrättelsetjänsten Mossad.

ALLT HADE KUNNAT sluta mycket värre, och varat mycket längre, om inte kurderna i Rojava satt ett hårt politiskt och militärt tryck på regimen att få oss frisläppta.

HISTORIEN VISAR HUR de få utländska journalister som ännu rapporterar från Syrien blivit måltavlor, och kan förvandlas till brickor i en aktörs påtryckningspolitik. Men är det en hotbild som är så stor, att den bör stoppa journalister från att bevaka landet?

Absolut inte. Syrien är idag en fruktansvärt farlig plats, med stor förstörelse och död, och ett enormt mänskligt lidande. Just därför är vikten av rapportering därifrån större än någonsin. Det är också ett krig, och i krig är det första offret sanningen. Trots den uppmärksamhet Syrien fått de senaste fyra åren har det funnits hål i rapporteringen. Hade alla svenskar fått läsa ingående om kurdernas roll, innan Kobane? I Syrien som på många platser finns det gott om vita fläckar, och ett stort behov av bredare bevakning. Den uppgiften ligger idag allt oftare hos frilansjournalister, när stora redaktioner inte sänder egna team.

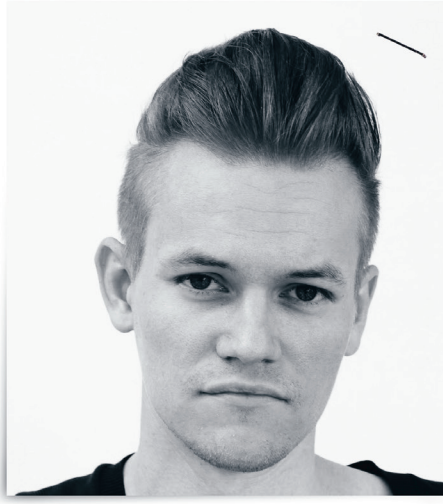

MIN STÖRSTA ORO som fånge var att inte ens veta när någon skulle upptäcka att jag var borta. Som frilans saknar jag arbetsplats, chef och kollegor, och kände mig lika ensam som jag faktiskt var, instängd i en isoleringscell. Utan min vetskap gjorde dock flera vänner och uppdragsgivare – däribland Frihet – ett hästjobb för att kontakta folk, myndigheter och min familj, och det var fantastiskt att upptäcka när jag väl kom ut.

"Som frilans saknar jag arbetsplats, chef och kollegor, och kände mig lika ensam som jag faktiskt var, instängd i en isoleringscell."

MEN DET HÄR ställer likväl viktiga frågor om frilansjournalisters skydd och arbetssituation, som även ställdes när andra kollegor fångats de senaste åren. Trenden är att vi står för allt mer av rapporteringen hem till Sverige, även till dagspress och public service. En annan trend är att situationen för journalister blir allt sämre på många håll i världen. Båda två säger oss att vi därför måste förbättra skyddet, och behöver en samordnad maskin att koppla in ifall något går snett ute på fältet. För frilansjournalister lär sannolikt inte sluta rapportera från riskområden, och inte heller jag, från Syrien. ♦

TEXT: JOAKIM MEDIN BILD: PRIVAT